

*Медвідь Н. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри російської мови, зарубіжної літератури та методики їх викладання
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

ВІДЛУННЯ ТРАДИЦІЙ Е. ПО У ТВОРЧОСТІ Ш. БОДЛЕРА

Анотація. У статті здійснено спробу виявити та підтвердити вплив естетики поета Е. По на світогляд і творчість Ш. Бодлера. На основі порівняльного аналізу творів виявляються схожість і відмінності в інтерпретації образів, провідних ідей, мотивів, символів, простежуються спільні стилізові доміанти поетичного світу американського і французького поетів.

На початку дослідження розміщений матеріал про поетичні досягнення й оцінку постаті та творчості Е. По. Далі визначені образно-змістові, мотивні характеристики ряду його віршів, які знайшли своє відлуння в поетичній збірці «Квіти зла» Ш. Бодлера. Доведено, що вірші обох поетів, з одного боку, відзначаються романтичним наповненням, а з іншого – відкривають нове світобачення, шлях до пізнання вищих духовних цінностей. Зокрема відзначено, що єднає двох поетів неприйняття буденності, спільність прагнень у досягненні ідеалу, який пов'язаний із пошуками гармонії, Краси. Це доведено на прикладі аналізу «жіночого» циклу віршів Е. По і поезії «Гімн краси» Ш. Бодлера. Джерелом прекрасного для поетів є різні складові частини життя. У центрі їхньої уваги – також духовне буття людини, яка прагне пізнати таємницю світу. Вона зазвичай зашифрована в символах. Символіка поетичних творів обох авторів багатогранна. Також простежені спільності і на поетикальному рівні: пропорційність, повтор, ритмічність структури.

У статті представлені цитати поетичних рядків обох поетів. На прикладах доведено, що Е. По і Ш. Бодлер оспівували природу, мистецтво, світ людських стосунків, духовне буття. Також зазначено, що Ш. Бодлер, на відміну від свого попередника, силою поетичної уяви намагався створити ідеальну картину світу. Тим самим засвідчив появу в літературі нових модерністських тенденцій, якими й характеризується його збірка «Квіти зла».

У висновках зроблені узагальнення щодо впливу поетичної творчості Е. По на поезію Ш. Бодлера. Усю поетичну спадщину американського поета визнано феноменом у світовій літературі.

Ключові слова: модерністське мистецтво, романтичне світобачення, культ Краси, музикальність, сугестивність, символ.

Постановка проблеми. Едгар По – один із найвизначніших класиків світової літератури. Його творчість справила надзвичайно потужний вплив на неї. Не безпідставно відомий англо-американський поет Т. Еліот уважав, що без Е. По неможливо уявити цивілізацію XIX і XX ст. Його слушно вважають батьком детективу та наукової фантастики, які у XX і XXI ст. набули величезної популярності. Можливо саме через це ім'я Е. По-поета дещо відійшло на другий план, хоча натеper існує низка цікавих напрацювань у цьому напрямі. Заслужують на

увагу дослідження В. Цюрупи, В. Пахомової, Т. Венедиктової, Д. Жаткіна, Г. Рябової та ін. про образні доміанти, стилізові особливості лірики Е. По, її мотиви тощо. У дослідженнях науковців указано й на вплив його творчості на творчість поетів різних народів світу, але ця тема, на нашу думку, ще не знайшла свого належного висвітлення в літературознавстві, хоча й посідає важливе місце у творчій спадщині митця. Ми робимо спробу долучитись до вивчення скарбниці поетичного слова Е. По, а також простежити процес впливу його поетичного таланту на світогляд і творчість Ш. Бодлера.

Метою статті є аналіз поетичної спадщини Е. По, дослідження її впливу на світогляд і творчість французького поета-символіста Ш. Бодлера.

Виклад основного матеріалу. Свою творчість Е. По починав як поет, а не прозаїк, автор знаменитих детективних оповідань, які принесли йому світову славу. Це засвідчують біографічні записи періоду навчання у військовій академії Вест-Пойнт: «<...> Ночами, після відбою, коли товариші забудуться у важкому, позбавленому сновидінь сні <...>, він піднімався з ліжка і сів за стіл у холодній голій кімнаті, щоб при світлі ретельно затіненої свічі віддати паперу горді рядки «Ізрафіла». Чи могли знати його друзі <...>, що серед них живе поет, чия ліра звучить чистіше і солодше, ніж співи божих архангелів!» [1, с. 115]. До видання прози Е. По написав і видав три книжечки поезії, які, на жаль, не принесли йому ні статків, ні слави. Загалом поетична спадщина американського класика досить невелика і складає трохи більше півсотні творів. Це збірки «Тамерлан та інші вірші» (1827 р.), «Аль Аафааф, Тамерлан та інші вірші» (1829 р.), «Вірші» (1831 р.), «Ворон і інші вірші» (1845 р.). Але за силою звучання, впливу на читача поетичний доробок Е. По являє собою багату скарбницю самобутнього таланту майстра художнього слова.

Оскільки поет жив і творив в епоху розвитку романтизму, то цілком зрозумілими є романтичні тенденції в його творах. Особливо це стосується його першої збірки «Тамерлан та інші вірші». У душі традицій англійської романтичної поезії байронічного типу в ранній ліриці Е. По потужними є мотиви самотності, розчарування, «світової скорботи», смерті. У низці творів поет постає великим ліриком і водночас філософом, як-от у вірші «Тамерлану», присвяченому великому завойовнику, чий гордість, злість і прагнення слави не принесли щастя.

У багатьох віршах поет створював абстрактні образи, які були покликани не викликати певні картинки дійсності, а збуджувати асоціації. Реальність у поезіях «Сон», «Сни», «Сон у сні», «Вечірня зірка», «Озеро» та ін. поступається уяві, мріям і фантазії, почуттям і відчуттям. А це вже засвідчує новаторські

тенденції в літературі, які розвинулися пізніше, на межі XIX – XX ст. Їхнім провісником стане великий французький поет-символіст Ш. Бодлер, який вважається першим популяризатором творчості Е. По. Себе ж він прямо називатиме учнем американського поета, докладно вивчаючи його біографію і творчість, здійснюючи переклади: «Розмірковувати мене навчили де Местр і Едгар По» [2, с. 471]. Творчу біографію свого вчителя Ш. Бодлер сприйняв як розбіжність між ідеалом і дійсністю, поетом і духовно ницим суспільством, на кшталт протиставлення свого альбатроса і юрби у вірші «Альбатрос». Ш. Бодлер настільки любив поезію Е. По, як і всю його творчість, що уподібнював майстра слова навіть самому Богу: «Я сказав би про нього <...> ті слова, що наводяться в катехізисі про нашого Господа: «Він багато страждав за нас» <...> Моліться за нього <...>, бо він стане вашим заступником» [2, с. 236]. Ш. Бодлер бачить Е. По святим. У написаній ним біографії американського поета він прямо вживає це слово: «Сьогодні <...> я приношу нову легенду, додаю нового святого до мартиролога мучеників <...>» [2, с. 162]. Звичайно, говорити про прямий вплив поезії Е. По на творчість Ш. Бодлера досить важко, адже французький поет познайомився з поезією американського митця, будучи вже цілком сформованою творчою особистістю. Радше йдеться про духовний вплив. Е. По допоміг Ш. Бодлеру максимально розкрити його здібності, ніби «санкціонував» бунтарські настрої французького поета, утвердив його сміливість, рішучість і чесність у суспільстві та творчості. Е. По і Ш. Бодлер і є тими альбатросами, про яких писав французький поет:

Поет як альбатрос – володар гроз та грому,
Глузує з блискавиць, жадає висоти,
Та, вигнаний з небес, на падолі земному
Крилатий велетень не має змоги йти [4, с. 38].

Єдність духу, спільність прагнень і була визначальною. Та все ж простежуємо спільності безпосередньо і у творчості. Думається, що французькому поету імпонували втаємничення змісту поезії Е. По, її здатність навіювати читачеві певні настрої, натяки на смисли, асоціації. Саме вони пізніше стануть важливими складовими частинами його власних естетичних переконань. Рання поезія Е. По і являє собою синтез роздумів і емоцій, втілених у форму снів, мрій, видінь, які належить читачу розшифрувати, досягнути недоказане, як-от у згаданому «сновидійному» циклі віршів, насиченому уявою. Бодлерівські «Квіти зла» засвідчують блаженні поривання автора показати небачені глибини людського духу, велич особистості, її напружене внутрішнє буття, не менш важливе, ніж сама дійсність. Ліричний герой збірки силою уяви творить новий світ власних бажань, марень і почуттів. Цей світ багатограний у своїх проявах і до кінця непізнаний. Тут вчувається певна спорідненість естетичних настанов двох поетів.

Споріднює двох великих митців і їхній романтичний потяг до високого ідеалу – Краси. Обидва не прийняли сучасної їм дійсності з її ницими інтересами, намагались створювати стан емоційного піднесення, у якому можливе прозріння прекрасного. Такі романтичні настрої із загостреним відчуттям краси і потягом до ідеалу відчутні в «жіночому» циклі віршів Е. По («Ліно», «Улялю», «Аннабель Лі»), де у смерті коханої бачиться набуття нею раю, позбавленого земних страждань. Ліричний герой вірить у те, що все одно вони будуть разом: «Ні ангели неба, ні демони п'їтьми розлучити ніколи не змо-

жуть» [3, с. 71] їхні душі. Людські стосунки для поета є джерелом прекрасного, як і природа, мистецтво. У цих і низці інших віршів прекрасне є продуктом уяви митця. Він любить не конкретну жінку, а якийсь ідеальний образ, омріяний і створений ним інтуїтивно.

Ш. Бодлер, розробляючи принципи нового модерністського мистецтва, також утверджував культ Краси, наголошуючи на надзвичайній її ролі у світі: «Це благо, чарівний напій, що дарує свіжість і тепло, підтримуючи тіло й дух у природній рівновазі» [2, с. 21]. Свого ж кумира Е. По французький поет цінував насамперед за любов до прекрасного, що засвідчує його зізнання: «Він завоював захоплення усіх мислячих людей своєю любов'ю до Прекрасного, своїм проникненням у закони гармонії, без яких немає Краси <...>» [2, с. 182]. Але на відміну від романтика Е. По, який вірив у загальні ідеї, Ш. Бодлер вірив тільки у власну картину світу, побудовану за законами Краси силою його уяви, таїну якої ніхто й ніколи до кінця так і не досягнув. За його визначенням, прекрасне – «<...> це щось полум'яне й печальне, щось ледь розпливчасте, що залишає місце для здогаду <...>» [2, с. 22]. Його Краса була пов'язана з Добром і Злом, Богом і Дияволом, Життям і Смертю. На думку поета, увіковічнити Красу здатне тільки мистецтво, яке протиставлялося швидкоплинності й тлінності земного існування. Така ідея вірша «Гімн красі», який став естетичним кредо Ш. Бодлера. Автор розмірковує про сутність і роль Краси у світі. Вона є багатогранною і суперечливою, бо в ній утілені протилежні начала: небо й безодня, світло й темрява, добро й зло, життя і смерть. Поет утверджує думку про те, що все це може бути джерелом прекрасного, якби тільки оберталось на добро:

Це байдуже, хто ти, чи Діва, чи Сирена,
Чи Бог, чи Сатана, чи ніжний Херувим,
Щоб лиш тягар життя, о владарко натхненна,
Зробила легшим ти, а всесвіт – менш гидким! [4, с. 61].

Розуміючи життя як синтез протилежних начал (добро і зло, радість і горе, високе й низьке тощо), Е. По і Ш. Бодлер намагались естетизувати всі його складники. Ідеали прекрасного створювались в уяві поетів. Так, наприклад, у знаменитій поемі Е. По «Крук» ліричний герой переживає прекрасні й трагічні почуття: прекрасне пов'язане зі спогадами про кохану дівчину Ленор, а трагічне – з усвідомленням її втрати й неможливістю повернути до життя. Останнє підсилюється повтором крука «Nevermore», що призводить до божевілля й смерті чоловіка. Містичний сюжет дозволяє передати всю глибину почуттів і переживань ліричного героя. Смерть тут – філософська складова бчастина уття, як і в інших поетичних творах митця.

Тема смерті наявна і в поезіях Ш. Бодлера, але він намагався змалювати її якомога потворнішою: трупи розкладаються, ми відчуваємо їхній сморід, чуємо, як «над гнилизною мошок дзижчать мільйони», навіть можемо спробувати на смак:

За камінням стурбована сука стояла
Та злим оком дивилась на нас
І, смакуючи падло, усе пильнувала,
Чи до нього вернутись не час («Сплін та ідеал») [4, с. 302].

Така естетизація потворного не характерна для Е. По-поета, хоча в нього ми також знаходимо невід'ємні атрибути смерті: гроби, могили, склепи тощо. Трапляються в нього також черв'яки, хробаки (вірш «Улялю»), але увага на них не зосереджується. У вірші ж «Хробак-переможець» хробак набуває символічного значення. Ангели спускаються з неба подивитися

на життєву виставу і бачать «акторів марну метушню», «фарс блазеньський», а закінчується все тим, що

<...> повзе серед юрми
Акторської – дивись –
Червоне щось, повзе з п'їтьми,
Зміїться з-за куліс.
Повзе потворище, жере
Акторів і актрис <...>
«Людина» – назва драмі цїй,
Герой її – Хробак!» [5, с. 129].

Тоді як у Ш. Бодлера хробаки виступають цілком конкретними образами, як-от у віршах «Падло», «Посмертний докір», «Веселий мрець»:

О хробаки! Мої товариші й брати,
Погляньте, як до вас приходить мрець щасливий!
Скажіть мені, сини гниття і темноти,
Філософи гробниць, нікчемні плюгаші <...> [4, с. 128].

Ріднить двох поетів і чи не найяскравіша особливість романтизму і водночас модернізму – сугестивність їхнього мистецтва, тобто його здатність навіювати читачеві певні настрої, натяки на смисли, які той може зрозуміти по-своєму. Саме тому поезія Е. По і Ш. Бодлера покликана була знайти своє продовження в душі читача, викликати в нього певні переживання, почуття. Художнє враження від вірша в обох поетів повинно було допомогти читачеві осягнути щось невимовне, недоказане. За приклад може слугувати вже згадувана поема «Крук», вірші «Мовчання», «Імітація», «Мрії» Е. По, а також уся збірка «Квіти зла» Ш. Бодлера. У центрі уваги авторів – напружене духовне буття людини, яка шукає себе і прагне осягнути непізнану таїну світу. Скажімо, в останньому вірші збірки французького класика «Подорож» душа ліричного героя порівнюється з кораблем, що «в край Ікара лине». І навіть смерть не спинить людину в її пориві до «Незаного, щоб осягти нове» [4, с. 230].

Невідоме, туманне, незбагненне в поезії Е. По і Ш. Бодлера часто зашифроване в символах. Американський поет навіть вдається до складної подвійної, а то й потрійної символіки в межах одного твору, як-от у поемі «Крук». Семантика образу-символу крука змінюється із плином сюжету. На початку твору це просто зловісний птах, далі він стає символом скорботних спогадів, долі, року. Символіка є художньою домінантою і збірки «Квіти зла» Ш. Бодлера. Скажімо, у вірші «Альбатрос» значення символів набувають образи альбатроса і юрби, які протиставляються одне одному. В образі альбатроса втілений ідеал поета – вільного, величюного й недосяжного. Небо ж є символом творчої волі митця. Птах у небі втілює безмежну владу митця у створюваному ним світі. Незважаючи на глузування юрби (духовно нищого суспільства), поет (альбатрос) завжди залишається вільним у світі своєї уяви.

У IV циклі збірки «Квіти зла» поширені образи смерті, трупів, черепів, які символізують духовне спустошення людства, яке віддаляється від Бога, падає в безодню. Земля ж перетворюється на пекло:

Я чую – стогне череп скрушно:
«Чи не прийшла пора?
Коли скінчиться ця бездушна
І сміховинна гра? («Амур і череп») [4, с. 211].

Одним із вагомих засобів вираження поетичного світовідчуття Е. По і Ш. Бодлера є музикальність, що також споріднює їх. За допомогою музикальності поети прагнули вплинути на настрої, почуття читача, викликати в нього певні емоції, тобто

досягти сугестії. Під музикальність у поетів розумілась уся звукова організація вірша в органічній єдності з образно-символічним змістом. Скажімо, вірш «Дзвони» Е. По витриманий у музичній тональності. Автор не просто називає реалії (срібні дзвіночки саней, весільні дзвони, набат, похоронний дзвін), що сприймає читач, а підкреслює ті асоціації та враження, які вони викликають у нього. Маємо не просто порівняння світу природи з людськими переживаннями, а їх органічну єдність, яку й покликаний передати «спів» поезії. Ш. Бодлер також насичує свої вірші розмаїттям звуків, а також барв, асоціацій, як-от «Відповідності»:

Всі барви й кольори, всі аромати й тони
Зливаються в можуть єдиного єства.
І зрівноважують їх вимір і права
Взаємного зв'язку невидимі закони [4, с. 40].

Музика Ш. Бодлера досягається завдяки поєднанню гармонійних звукосполучень, наявності вдало підібраних алітерацій та асонансів, але, що найголовніше, завдяки дивовижному поєднанню звуків із почуттями й емоціями. Слово і музика, слово і колір тісно зливаються в поезії митця. Через це його вірші читач буквально бачить, чує, відчуває. Таким чином французький поет прагнув передати й утвердити в житті велику силу Краси.

Музикальність є невід'ємною ознакою творчості і ще одного відомого французького поета-символіста – П. Верлена, який також зазнав великого впливу творчості Е. По. Особливо це відчутно в першій збірці поета «Сатурнічні вірші» (1866 р.). Для досягнення милозвучності, як і Е. По, автор використовує асонанси, алітерації, експериментує з ритмом, зі строфами. Яскравим прикладом таких пошуків є такий уривок з вірша «Забуті арієти»:

О, цей шелест, шемріт, шепіт,
Воркіт, туркіт, цвіріт, щебет,
Журкіт, шуркіт, свист і писк,
Трав розмайних шевеління,
Шум води по моховинню <...> [6, с. 68].

До того ж у П. Верлена є два вірші з назвою «Nevermore». Перший з них – це сонет, основною темою якого, як і у «Круці» Е. По, є розпач через втрачене минуле. Назва «Nevermore», вигук крука з поеми Е. По підсилюють загальну експресію сонета П. Верлена. У другому ж його вірші з однойменною назвою містяться щонайменше три яскраві ремінісценції з таких поезій Е. По, як «Замок із привидами», «Дзвони», «Хробак-переможець».

Висновки. Е. По поклав початок новій поезії, представленій у творчості французького класика Ш. Бодлера, який, у свою чергу, визначив перспективи й шляхи модерністської європейської поезії кінця XIX – початку XX ст. Продовжуючи романтичні традиції Е. По, Ш. Бодлер значно розширив діапазон його естетичних і художніх принципів – у його поезії відбиті пошуки митця-новатора, який прагне досягнення одвічного Ідеалу. Отже, Е. По можна вважати предтечею модернізму. Його поетичну спадщину цілком слушно визнавати феноменальним явищем у світовій літературі, оскільки вона (невелика за обсягом) справила такий потужний вплив на її подальший розвиток.

Матеріал пропонованої статті здатний знайти продовження у подальших літературознавчих дослідженнях як в аспекті поглиблення, деталізації викладених положень, так і із залученням до аналізу творів, скажімо, російських поетів-символістів Д. Мережковського, К. Бальмонта, В. Брюсова й ін., на чий творчості також позначилися впливи американського поета.

Література:

1. Аллен Г. Эдгар По. Москва, 1984. 334 с.
2. Бодлер Ш. Проза. Харьков, 2001. 527 с.
3. По Э. Избранные произведения : в 2-х т. Москва, 1972. Т. 1. 416 с.
4. Бодлер Ш. Поезії. Пер. із фр. Передм. Д. Наливайка. Київ : Дніпро, 1989. 357 с.
5. По Е. Поезії. *Всесвіт*. 1998. № 7. С. 121–131.
6. Денисова Т., Сиваченко Г. Зарубіжна література ХХ ст. : хрестоматія-посібник : підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Генеза, 2000. 768 с.

Medvid N. Exclusion of E. Poe traditions in the creative works of Charles Baudelaire

Summary. The article attempts to identify and confirm the influence of E. Poe's aesthetics on the worldview and creativity of Charles Baudelaire. On the basis of the comparative analysis of the works, the similarities and differences in the interpretation of images, leading ideas, motives, symbols are revealed, the common style dominants of the poetic world of the American and French poets are traced.

At the beginning of the study, a material on the poetic achievements and evaluation of the figure and creativity of E. Poe is published. The following step is the figurative-semantic, motive characteristics of a number of his poems, which found their echo in the poetic collection "Flowers of Evil" by Charles Baudelaire. It is proved that the poems of both poets, on the one hand, are marked by romantic content, and on the other –

open a new worldview, the path to the knowledge of higher spiritual values. In particular, it is noted that the thing that unites two poets is the rejection of everyday life, a community of aspirations to achieve the ideal associated with the search for harmony, Beauty. This is proved by the example of the analysis of the "feminine" cycle of poems by E. Poe and the poetry "The Anthem of Beauty" by Charles Baudelaire. The source of beauty for the poets is the various components of life. They also focus on the spiritual being of a person who strives for knowing the mystery of the world. It is usually encrypted in characters. The symbolism of the poetic works of both authors is multifaceted. The similarities on the poetic level are also traced: proportionality, repetition, rhythm of structure.

The article presents quotations of the poetic lines of both poets. The examples show that E. Poe and Charles Baudelaire sang nature, art, the world of human relations, and spiritual existence. It is also noted that, as opposed to his predecessor, Charles Baudelaire sought to create an ideal picture of the world by the power of his poetic imagination. Thus, he witnessed the emergence of new modernist tendencies in literature, which characterize his collection "Flowers of Evil".

The conclusions summarize the influence of E. Poe's poetic work on the poetry of Charles Baudelaire. The entire poetic heritage of the American poet is recognized as a phenomenon in world literature.

Key words: modernist art, romantic outlook, cult of beauty, musicality, suggestiveness, symbol.